जीर्णभुक्तेन तथाऽजीर्णेन । उष्णाग्निसंप्लुतेन च सेव्यमानं करोति मद्यं विविधान् विकारान्" । तानेव विकारान् विदधोति । "पानात्ययं परमदं पानाजीर्णमथापि वा" । पानविकारान् विदधोति । "पानविभ्रमसंज्ञं तेषां वक्ष्यामि लक्षणम् । तत्र मदात्ययस्य सामान्यलक्षणमाह "शरीरदुःखं बलवत्प्रमोहो हृदयव्यथा । अरुचिः प्रततं तृष्णा ज्वरः शीतोष्णलक्षणः । शिरःपार्श्वास्थिसन्धीनां वेदना विद्यते तथा । जायतेऽतिबलात् जृम्भास्फुरणं वेपनं भ्रमः । उरोविबन्धः कासश्च श्वासो हिक्काप्रजागरः । शरीरकम्पः कर्णाक्षि सुखरोगाक्षिकण्डूः । ऊर्द्ध्वं विड्भेदवत्क्लेशो वातपित्तकफात्मकः । भ्रमः प्रतापो रूपाणामसत्ताश्चैव दर्शनम् । तृषमक्षतापर्यंशुभिश्चावपूरितम् । प्रकर्षं विदहद्भिश्च भ्रान्तचेताः स मन्यते । व्याकुलानामशस्तानां स्वप्नानां दर्शनानि च । मदात्ययस्य रूपाणि सर्वाण्येतानि लक्षयेत्" । अथ मदात्ययस्य वातिकस्य निदानमाह "स्त्रीशोकभयभाराध्वकर्मभिर्योऽतिकर्षितः । रूक्षाल्पप्रमिताशी च यः पिबत्यतिमात्रया । रूक्षं परिषतं मद्यं निशि निद्रां निरस्यति च । करोति तस्य तच्छीघ्रं वातप्रायं मदात्ययम्" । तत् मद्यम् । अथ तस्य लक्षणमाह । "हिक्काश्वासशिराकम्पपार्श्वशूलप्रजागरैः । विद्याद्बहुबलापन्नं वातप्रायं मदात्ययम्" । अथ पैत्तिकस्य निदानमाह "तीक्ष्णोष्णं मदमम्लञ्च योऽतिमात्रं निषेवते । अम्लोष्णतीक्ष्णभोजी च क्रोधनोऽग्नातपप्रियः । तस्योपजायते तीव्रः पित्तप्रायो मदात्ययः" । अथ तस्य लक्षणमाह "तृष्णादाहज्वरस्वेदमोहातीसारविभ्रमैः । विद्यादरितवर्चस्कं पित्तप्रायं मदात्ययम्" । अथ श्लैष्मिकस्य मदात्ययस्य निदानमाह "मधुरस्निग्धगुर्वाशी यः पिबत्यतिमात्रया । अव्यायामक्रियाक्षमप्रस्वापनसुखे रतः । मदात्ययं कफप्रायं स नरो लभते ध्रुवम्" । अथ तस्य लक्षणमाह "छर्दिरोचकहृल्लासतन्द्रास्तैमित्यगौरवैः । विद्याच्छीतपरीतस्य कफप्रायं मदात्ययम्" । अथ सान्निपातिकस्य मदात्ययस्य निदानं लक्षणञ्चाह "त्रिदोषहेतुभिः सर्वैः सर्वैर्लिङ्गैर्मदात्ययः" । अथ परमदलक्षणमाह "श्लेष्मोष्मोऽङ्गगुरुता विरसास्यता च विण्मूत्रभक्तिरथ तन्द्रिरुरोरुजश्च । लिङ्गं परस्य तु मदस्य वदन्ति तज्ज्ञा सृष्ट्वा रुजा शिरसि सन्धिषु चापि भेदः" । तन्द्रिस्तन्द्रा । पानाजीर्णमाह "आध्मानहृद्गमथ वोद्गिरणं विदाहः पाने त्वजीर्णसुपनच्छति लक्षणानि" । उद्गिरणं वान्तिः उद्गारो वा । पीयत इति पानं मद्यम् । पानविभ्रममाह "हृद्गात्रलोदकफसंस्रवकण्ठधूममूर्च्छाभ्रमीज्वरशिरोरुजनप्रदेहाः । द्वेषः सुरासवितरेषु च तेषु तेषु तं पानविभ्रमसंज्ञमन्यखिलेषु धीराः । कण्ठधूमः निर्गम इव । प्रदेहः कफेन लिप्तास्यता । द्वेषः सुरासवितरेषु सुराविकारेषु आसवविकारेषु च द्वेषः । असाध्यानां मदात्ययादीनां लक्षणमाह । दीनोत्तरोत्तरमतिशीतममन्ददाहम् तैलप्रभाहतमतिपानहतं त्यजेच्च । जिह्वोष्ठतालुभमितं त्वथ वापि नीलम् पीते च यस्य नयने रुधिरप्रभे च । हिक्काज्वरौ बमथुवेपथुपार्श्वशूलाः कासश्रमावपि च पानहतं त्यजेत्तम्" ।

मदाम्नात पु० मदस्यातिक्रमे आम्नातः । गजपृष्ठस्थे ढक्कावाद्ये हारा० ।

मदाम्बर पु० मदो दानमम्बरमिवास्य । मत्तगजे त्रिका० ।

मदार पुंस्त्री० मद आरन् । १वराहे उज्ज्वल० स्त्रियां ङीष् । २धूर्त्ते ३मत्तगजे विश्वः । ४कासके ५न्यग्रोधभेदे उणादिको० । [त्रिका०।

मदार्म्मद पु० मदजन्यमर्म ददाति दा-क । कलकमत्स्ये

मदालस त्रि० मदेनालसः । १मदेनालसे २गन्धर्वराजविशेषकेतुकन्यायां स्त्री । [गन्धमाला

मदालापिन् पु० मदेनालपति आ+लप-णिनि । कोकिले

मदाङ्ग पु० मदः मृगमद आङ्गा यस्य । मृगमदे कस्तूर्यां त्रिका० ।

मदि स्त्री मद्यति लक्ष्मीलोहम् मद-इन् पृषो० । (मद) ख्याते लक्षिसाधने लक्षकयन्त्रभेदे स्वार्थे क । तत्रार्थे लक्षिशब्दे २।९९ पृ०मदिकादानविधिर्दृश्यः । तल्लक्षणन्तु २।११८ पृ० तत्र शब्दे द्रष्टव्यम् ।

मदिन् त्रि० मदयतीति मदि-णिनि । तर्पके यजु० ६।२७।

मदिन्तम त्रि० अतिशयेन मदी तमप् वेदे तस्यागमः । अतिशयतर्पके यजु० ६।२७।

मदिरा स्त्री मद-करणे किरच् । "माध्वीकं पानकं द्राक्षं खार्जूरं तालमैक्षवम् । मैरेयं मालिकं टाङ्कं मधूकं नारिकेलजम् । सुखमसुखविकारोत्थं मद्यानि द्वादशैव तु" इत्युक्ते १मद्यसामान्ये २मत्तखञ्जने शब्दरत्ना० । ३रक्तखदिरे पु० शब्दच० । कासभेदे तद्भेदव्याख्या यथा